

VÝPRAVA DO DOBY ROMÁNSKÉ ZA OSÍDLENÍM A KRAJINOU

Pojďte s námi!

**POZNÁVÁNÍ JE
DOBRODRUŽSTVÍ!**

**Víte, jak se tehdy
bydlelo?**

**Víte, co naši
předci jedli?**

**Víte, jaká byla móda
před tisícem let?**

**12–100
let**

3 km

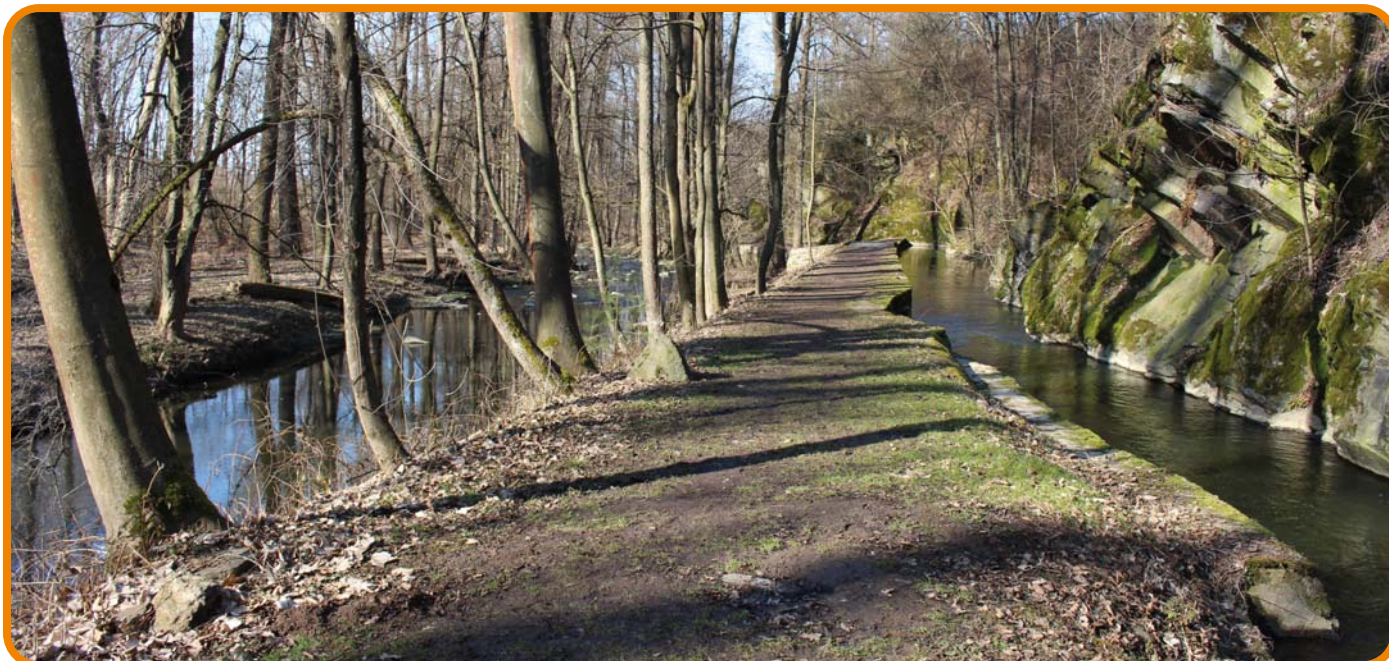

Stáhněte si brožuru
a interaktivní mapu
za použití QR kódu!

Výprava začíná u starobylého románského kostela sv. Kříže a vede půvabným údolím řeky Doubravy. Celý výlet má délku asi 3 km v rovinatém terénu. Na začátku si připomeneme některé velké příběhy nejstarších českých dějin. Prohlédneme si románskou architekturu a zamyslíme se nad tím, kde vznikaly vesnice a jak asi byly velké. Cestou si budeme vyprávět o tom, jak, kudy a jak rychle se tehdy dalo cestovat, kolikately měli lidé šaty. Představíme si krajinu před tisícem let a prozradíme si, co vedlo k rozvoji osídlení.

Časový rozvrh a délka výpravy	Nástupní místo Kostel sv. Kříže – GPS 49.8758844N, 15.5382150E Parkování u kostela sv. Kříže u Ronova n. Doub. zdarma. Výlet i s povídkám a úkoly je asi na 2–3 hod. 3 km v rovinatém terénu
Informace k výpravě	Vstupné stezka volně přístupná WC možno pouze v přírodě Svačina vlastní, možno zajistit balíčky, např. z Kruhu Zdraví Chrudim Prohlídka vnitřku kostela sv. Kříže – zde je nutné dostatečně dopředu se domluvit Kontakt: paní Smolová, stanislava.smolova@ronovnd.cz, tel: 608 725 159 Odborný průvodce: lze objednat předem, kontakt: tereza.smidova@seznam.cz
Navíc	Můžeme se cestou zpět zastavit i v nedalekém Ronově nad Doubravou , kde je krásně upravené náměstí s kašnou. Zde si můžeme koupit něco dobrého na zub nebo se přímo najíst v Restauraci U Vavřince
Co s sebou pro dospělé doprovod	Zdroje, kde se můžeme dozvědět víc a ukázat dětem obrázky: Kniha Život ve staletích 12. století – Vlastimil Vondruška www.curiaivitkov.cz/clanky-historie – najdeme zde vaření, odívání, bydlení, kupce atd. Změny sídlištních struktur v okolí Ronova nad D. – odborný článek přístupný na internetu
Pověst	Pověst O Oldřichovi a Boženě možno pustit video: https://decko.ceskatelevize.cz/video/e208552116230017
Orientační kalkulace dopravy	Autobusová doprava – autobus pro 42 osob (ceny jsou orientační) 48 Kč/km, 242 Kč/hodina čekání – lze objednat 14 dní předem u autodopravce, kontakt: Autokempink Konopáč, p. Starý 602 371 768
Aktuálnost informací	www.ronovnd.cz

Náročnost výpravy

nízká

střední

těžká

MAPOVÝ PODKLAD

Kostel sv. Kříže
Kostel sv. Martina

Technická památka – vodní tunel na Doubravě

Zvonička v Mladotících

Peřeje na Doubravě

Jez na řece Doubravě

Vyhlídkové místo

Infopoint v Mladotících

Parkoviště u sv. Kříže

V případě, že jsme větší kolektiv, na začátku je možné děti rozdělit do týmů po 4–5 dětech. Týmy pak všechny otázky a úkoly mohou zvládat společně. Pokud jsme zvědavá parta, je možné tuto výpravu spojit s Výpravou do doby románské za obyčejným životem, kde jsou k době románské na stejné trase další informace.

1 ZASTÁVKA POBLÍŽ KOSTELA SV. KŘÍŽE

POPIS TRASY: Najdeme si místo k postání (prázdné parkoviště) nebo posezení na trávě mimo areál hřbitova.

VYPRAVEČ VYPRÁVÍ: Náš výlet povede údolím Doubravy, ale také do doby románské. Na začátku je důležité, abychom se ale časově zorientovali.

Víte alespoň přibližně, v jakém čase se nacházíme, když mluvíme o době románské?

Nacházíme se v době před asi 1 tisícem let. Doba románská u nás se datuje od počátku 11. století do poloviny století 13.

Znáte z „velkých“ dějin našeho státu nějaký příběh nebo panovníka, kterého umíte do tohoto období zařadit?

Co takhle **vražda sv. Václava**? Sv. Václav byl zavražděn svým bratrem Boleslavem u vrat kostela ve Staré Boleslavi v roce 935. Šlo samozřejmě o moc, o spor o to, jak vládnout. Už za pár let ale Boleslav tělo svého bratra nechal slavnostně pohřbít na Pražském hradě a Václav byl svatořečen. Stal se z něj jeden z nejstarších světců a ochránce naší země. Podle datace vidíme, že se to událo ještě v době předrománské.

Do doby románské ale už patří **vyprávění o knížeti Oldřichovi a prosté pradleně Boženě**. Údajně prý zabloudil na lovu a spatřil Boženu, jak pere prádlo v potoce. Ta jej tak okouzila, že se rozhodl, že si ji vezme za ženu. Vůbec mu nevadilo, že Božena je vdaná. Překážkou nebylo ani to, že i on sám již manželku měl. V roce 1002 se jim narodil syn **Břetislav**.

Chlapec byl zřejmě po rodičích také dobrodružné povahy a ve svých devatenácti letech unesl z kláštera osmnáctiletou **Jitku** – urozenou dceru markraběte bavorské marky. Dobrovolně mu ji totiž za ženu dát nechtěli – zřejmě s ohledem na jeho poněkud pochybný původ.

POPIS TRASY: Nejprve si obejdeme hřbitovní zeď, abychom si uvědomili, v jakém místě je kostel postaven – stojí na terénní hraně poměrně vysoko nad řekou. Upozorníme na to, že pod námi teče řeka Doubrava. Vejdeme do areálu hřbitova a postavíme se k jižnímu zadržovacímu portálu v nové omítce.

2 ZASTÁVKA KOSTEL SV. KŘÍŽE

Proč si povídáme o době románské zrovna tady? Stojíme totiž u starodávného kostela sv. Kříže, jehož část je románská a je dokladem starého osídlení u řeky Doubravy.

Poznáte i takto zvenku, která část je románská?

Jedná se o tu, která má novou omítku. Vidíte, že kostel byl asi poloviční a neměl žádnou věž. Zbytek je gotický (poznáme to podle opěráků) a věž je renesanční. Zadržovací portál, na který se díváme, byl původně hlavním vstupem do kostela a nad ním vedl mostek na vstup do patra na tribunu uvnitř kostela. Vstup do patra je dnes zadržovací, ale tribuna pro urozené, aby nemuseli být při mši dohromady s obyčejnými lidmi, je uvnitř zachována dodnes. Všimněme si barev v okolí portálu – jsou tisíc let staré.

Obejdeme si kostel a díky opadané omítce vidíme, že kostel je z kamenů otesávaných do kvádříků (!). Světlejší kámen je pískovec, který použili i na vyztužení rohů. Kostely byly tehdy jediné kamenné stavby.

Pokud jsme se domluvili na otevření kostela, můžeme si nyní prohlédnout i jeho vnitřek, kde to starobylostí jen dýchá. Uvidíme zde románské malby na stěnách. Můžeme si ukázat, jak lidé v té době chodili oblékáni pomocí obrázků (z knihy Život ve staletích 12. století nebo z internetu www.curiavtkov.cz/clanky-historie) a srovnat to s tím, co vidíme namalováno na zdech.

Představme si na chvíli, že ti dávní lidé zde stáli stejně jako my teď.

(Pokud kostel není otevřený, můžeme si prohlédnout, jak to vypadá uvnitř alespoň na naučné tabuli kousek od vstupu na hřbitov).

Asi vám připadá divné, že ten kostel se hřbitovem tu stojí tak osamocen. Stávala zde vesnice Protivany, která zanikla za třicetileté války. Všimli jste si, že kostel se rozkládá nahoře nad řekou. Kostel byl dříve v případě přepadení vesnice místem, kam se všichni utíkali schovat a kde se snažili bránit, proto se stavěl na vyvýšené místo – byla to jediná pevná a nespalitelná stavba ve vesnici.

Jaké místo obecně byste si vybrali pro založení vesnice?

Mělo by to být místo, kde je co nejúrodnější půda, kde je zdroj vody (voda v řekách se tehdy dala pít). Nemělo by to být místo podmáčené nebo ohrožované záplavami, také ideálně ne místo větrné a takové, kde dost svítí slunce.

Typická románská vesnice ležela ve svahu směrem k řece či potoku a nad ní na terénní hraně stál kostel. Usedlosti byly rozesety v „doběhové“ vzdálenosti od kostela, tedy asi 500 m. Ale navíc! První osady vznikaly hlavně u dálkových obchodních cest. Přesně tak to bylo tady. Zdejší osada byla navíc trhovák, takže něco jako dnešní supermarket.

Kolik si myslíte, že měla taková vesnice domů a obyvatel?

Větší měla 10 hospodářství a asi 50 obyvatel, menší pouze 5 domů s 25 obyvateli. Ty domy byly dřevěné sruby, které měly uvnitř otevřené ohniště. Domy byly poměrně malé. Zajímavé také je, že neměly okna, protože je neuměli zasklít. Okno i v kostele byla vlastně jen díra ve zdi a tou utíkalo teplo ven.

Od kostela sejdem k rozcestníku. U něj si ukážeme zříceninu hradu Lichnice na hřebeni Železných hor a městečko Ronov nad Doubravou. Od rozcestníku vyrazíme po zelené turistické značce směr Mladotice. Po asi 200 m přejdeme vodní kanál, tedy náhon k mlýnu a přibližíme se k řece Doubravě. Zastavíme se po dalších pár metrech u vodního tunelu – máme jej po levé ruce.

3 ZASTÁVKA U VODNÍHO TUNELU

K tomuto tunelu se váže pověst ze starých dob. Nejsme ovšem až v době románské, ale ve vrcholné gotice. Vypráví se, že ve 14. století (ve století, kdy vládl Karel IV.) byli chyceni na lichnickém panství dva lapkové (loupežníci). Trest byl jasný: trest smrti. Vrchnost jim ale nabídla, že se mohou z trestu vykoupit, pokud vytesají ve skále tunel, kterým se bude hnát voda na panský mlýn. Prý tesal každý z nich z jedné strany. Měli k dispozici jen primitivní náčiní a snad ani žádnou zaměřovací techniku, a proto se vprostřed skály nesešli. Uprostřed je tedy jakýsi zub – prudká zatáčka tunelu.

Na další cestě si všimneme jiné výškové úrovně náhonu a řeky. Náhon je výš. Pro mlýnské kolo je totiž nejlepší, aby na něj dopadla voda z co největší výšky. Po dalších 300 m dojdeme k jezu na Doubravě.

4 ZASTÁVKA JEZ A STAVIDLO NA DOUBRAVĚ

Tady si můžeme prohlédnout místo, kde voda z řeky teče do náhonu. Jez zde zadržuje více vody, aby jí do náhonu bylo vždy dost. Dříve tu nebyval jez. Odtud až ke kostelu sv. Kříže bývala řeka mělká. Byl tu brod – místo, kudy se dalo dostat přes řeku, když neexistovaly mosty.

Abychom vzpomněli prادلenu Boženu. Pralo se jednoduše ve studené vodě – prádlo se máčelo v tůni nebo v proudu řeky či potoka. Na břehu na plochých kamenech se pak pomocí hole tlouklo, dokud se špína z tkaniny mechanicky neuvolnila. Pro

snazší uvolnění špíny se mohlo použít i slabého louhu – např. z dřevěného popela.

Kolikatery šaty si myslíte, že lidé tehdy měli? Umíte si představit, jak chodili oblékáni?

Bohatí lidé měli asi troje a chudí jedny šaty. Oděvy prostých lidí se praly v raném středověku relativně málo – pokud to nebylo vyložené nezbytné, tak nejčastěji pouze dvakrát do roka. Pralo se na jaře před svátky – Velikonocemi a na podzim před příchodem zimy spolu s celkovou očistou a úklidem. Oldřich měl vyslovenou kliku, že Boženu při praní zastihl.

Uznáte jistě, že bohatí nechtěli své drahocenné svršky s vyšívanými lemy, zdobenými třeba i perlami propůjčovat k výše popsané drsné proceduře příliš často.

Pokud je málo vody, můžeme zde v podstatě suchou nohou přejít na druhou stranu řeky a vyškrábat se k dalšímu v jádru románskému kostelu sv. Martina. I u něj stávala vesnice. Pokud je vody hodně, na kostel alespoň upozorníme. Od jezu půjdeme dále po zelené značce chvíli po velmi úzké pěšince. Blížíme se k peřejím na řece Doubravě. Značená cesta vede těsně vedle řeky, zastavíme na travnatém prostranství u chaty, odkud peřeje ještě krásně vidíme.

5 ZASTAVENÍ PEŘEJE NA DOUBRAVĚ

Peřeje jsou místa, kde řeka překonává ve svém korytě překážky – veliké kameny, proto zde voda hodně bublá a víří. Když je hodně vody, řeka umí být opravdu dravá a nepříjemná. Brod byl o to významnější, že podél Doubravy vedla dálková obchodní trasa: Libická stezka. Pohybovat se krajinou tehdy nebylo vůbec snadné. Už od 2. století po ní chodili římsští kupci do nitra Čech. Takže zde nepřecházeli řeku jen obyčejní rolníci, ale hlavně kupecké karavany.

Koho v tuto chvíli napadli velbloudi, musí ukrotit svou fantazii. Jednalo se o karavany mezků či koňů naložených zbožím, které nesly na svých hřbetech. S rozvojem obchodu se zemské stezky rozšiřovaly a upravovaly, aby po nich mohly jezdit i vozy. Ty tehdy tahali hlavně voly, protože jsou méně nároční na krmení a více toho utáhnou než koně.

Jakou vzdálenost mohli kupci s vozy taženými voly urazit za jeden den?

V rovinném terénu to bylo 30 km, v kopcovitém pouze 15 km. Ještě pro zajímavost: tehdy vozy neměly otočnou oj, takže nemohly jednoduše zatáčet.

Pokračujeme dále po zelené značce doleva do kopce kolem starého sadu. Zde si můžeme všimnout, že cesta je „zaříznutá“ do terénu. Jedná se o starou úvozovou cestu. Jak se po ní jezdilo, tak se oddrolovalo a odplavovalo podloží tak, že se postupně zařízla. Nepřehlédneme odbočku doprava do lesa. Pěšina nás vede na skalnatý vrcholek porostlý březovým hájkem.

6 ZASTÁVKA BŘEZOVÝ HÁJEK

Dovedeme si představit, jak vypadala krajina kolem nás před tisícem let?

Tehdy byla z velké části pokryta lesem – tvořil 80 % rozlohy území našeho státu. Byl to vlastně prales, v němž rostl hlavně dub, buk a jedle. Byl na většině míst tmavý a neprostupný. Proto les pro člověka tehdy představoval především hrozbu: žili v něm vlci, medvědi a další divoká zvířata, nebylo v něm vidět nepřitele a podle představ tehdejších lidí v něm žili i duchové a strašidla. Osady byly spíše jen ostrůvky obdělávané krajiny.

Ve 12. století se v převážně lesnaté krajině podél trasy Libické stezky postupně objevily románské kostely u zemědělských osad, které začaly rozšiřovat rozsah obhospodařované půdy. Toto období už po sobě zanechalo stavební památky. Už jsme si ukázali dva románské kostely a pár kilometrů proti proudu je další románský kostel v Pařížově. V jeho věži jsou zazděné prvky ze dřeva káceného v roce 1127! Kromě archeologických nálezů jsou to právě tyto stavby, které jakoby ukazují trasu obchodní stezky.

Sestoupíme opět dolů k řece, v níž jsou peřeje. Pokračujeme do Mladotic, kde si můžeme všimnout uklidnění řeky a můžeme se zadumat nad tím, zda se nám líbí betonové ohrazení jejích břehů. Zastavíme se v Mladoticích poblíž křížku, kde je odpočívadlo.

7 ZASTÁVKA U KŘÍŽKU

Na naučné tabuli se můžeme podívat, jak kaňonovité údolí Doubravy, které jsme právě prošli, viděli slavní malíři. Všimněme si, že údolí nebylo ještě na konci 19. století zarostlé lesem. Ale ještě něco k době románské.

Napadá vás, čím to bylo, že ve 12. století nastal rozvoj osídlení, jak jsme o něm mluvili?

Bylo to hodně díky počasí. V době románské bylo tepleji než dnes a počasí bylo spíše stabilní. Obilí dozrávalo o 14 dní dříve než dnes. Tak naši předkové měli dobré sklizně. Vypěstovalo se dost potravin, a tak se uživilo více lidí. Počet obyvatel začal stoupat a ti zakládali nové vesnice a pole. Musíme si uvědomit, že tehdy lidé byli velmi závislí na přírodě. Několik let se špatným počasím mohlo přinést hladomor...

Pokračujeme dále kolem mladotického mlýna a v místě, kde zelená značka odbočuje doprava, neodbočíme. Pokračujeme dále po silnici zpět ke kostelu sv. Kříže. Údolí Doubravy máme po levé ruce. Zastavíme se znovu na místě, odkud jsme vycházeli.

8 ZASTÁVKA POSLEDNÍ

Dozvěděli jsme se něco o životě v době románské. Teď se podívejte na hradbu Železných hor, která byla v dávných dobách překážkou, těžko schůdným územím. Pod těmito horami teče řeka Doubrava, podél které jsme dnes chvíli šli a podél které chodili i kupci. Podél ní také vyrostly první osady a jejich kostely. Zkuste si teď představit, jak krajina tehdy vypadala: všude lesy! A nezapomeňte ve své představě vymazat hrad Lichnici. Žádné hrady ani města v té době ještě nebyly.

TIP:

Pokud se vám dnešní výlet líbil, můžete se vydat do ještě starší historie a zkusit **Výpravu za Kelty k Nasavrčům**. Ta se dá spojit s návštěvou **expozice Po stopách Keltů** na nasavrckém zámku nebo můžete navštívit **archeoskanzen Země Keltů**.

TIP:

Pokud vás nalákala silueta **hradu Lichnice**, ten je také možné navštívit a výlet spojit třeba i s procházkou tajemnou **Lovětínskou roklí** pod hradem.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

PRACOVNÍ LIST

1. Popište, z čeho je románský dům postaven.

.....
.....

2. V jakých místech vznikaly vesnice a jak byly asi velké?

.....
.....

3. Kudy vedla obchodní Libická stezka?

.....
.....

4. Jmenujte alespoň 3 potraviny, které lidé v té době určitě nemohli mít na talíři.

.....

5. Čeho se naši předkové báli a čemu věřili?

.....
.....

6. V čem všem byl význam kostela?

.....
.....

7. Kolikately šaty měli prostí lidé a kolikately zámožní? Jak často je prali?

.....
.....